

Acta Ethnologica Danubiana

25

Az Etnológiai Központ Évkönyve

Ročenka Výskumného centra európskej etnológie

Jahrbuch des Forschungszentrums für Europäische Ethnologie

2023

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Etnológiai Központ

Acta Ethnologica Danubiana 25

Az Etnológiai Központ
Évkönyve

Ročenka Výskumného centra
európskej etnológie

Jahrbuch des Forschungszentrums
für Europäische Ethnologie

2023

Szerkesztette
Zostavil
Herausgegeben von

LISZKA JÓZSEF

Forum Minority Research Institute
Komárom–Somorja
2023

Nemzetközi szerkesztőbizottság – medzinárodná redakčná rada –
Internationaler wissenschaftliche Beirat

Elnök • predseda • Vorsitzender: Voigt Vilmos (Budapest, HU)
Társelnök • Spolupredseda/úci • Co-Vorsitzender: Köstlin, Konrad (Wien, AT)

Arens, Meinolf (München, DE); Botiková, Marta (Bratislava, SK);
Halász Albert (Lendava, SLO); Keményfi Róbert (Debrecen, HU);
Keszeg Vilmos (Cluj–Napoca, RO); Klamár Zoltán (Kartal, HU/Subotica, SRB);
Lábadi Károly (Osijek, HR); Lozoviuk, Petr (Plzeň, CZ);
Prosser-Schell, Michael (Freiburg im Breisgau, DE); Sopoliga, Miroslav (Svidník, SK)

A szerkesztő munkatársa • Redakčná spolupráca • Redaktionelle Mitarbeit
L. Juhász Ilona, Vataščin Péter

Nyelvi szerkesztés: Csanda Gábor
Jazyková úprava: Hana Hlôšková
Sprachliche Redaktion: Juliane Brandt und Andreas Toscano del Banner
Language editing: Robert M. Kerr

A borítón • Na obale • Auf dem Umschlag

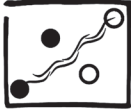
Győr látképe egy 1594-es metszeten
Pohľad na Ráb na rytine z r. 1594
Ansicht an Raab auf einem Stich aus dem Jahre 1594.
(<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Rab-1594.jpg>)

A könyv megjelenését a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatta
Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

 **KULT
MINOR**

© Forum Minority Research Institute, 2023
ISBN 978-80-89978-35-9

Tartalom
Obsah
Inhalt

**TANULMÁNYOK, KÖZLEMÉNYEK – ŠTÚDIE, MATERIÁLY –
ABHANDLUNGEN, MITTEILUNGEN**

LANCZENDORFER ZSUZSANNA

- Kisalföldi helyi népballadák és a valóság 11
Ludové balady z Malej maďarskej nížine a realie (Súhrn) 23
Balladen aus der Kleinen Tiefebene und die Wirklichkeit (Zusammenfassung) 23

TERBÓCS ATILA

- A csombárdi Szent János-szobor. Esettanulmány a jelromlásról 25
Socha sv. Jána z Csombárdu. Prípadová štúdia o úpadku znaku (Súhrn) 44
Die Statue des Heiligen Johannes in Csombárd.
Eine Fallstudie zum ikonografischen Bedeutungsverlust (Zusammenfassung) 45

ZSIGMOND GYŐZŐ

- A szlovákiai magyarok népi gombászata, gombahasználata a 21. század elején 47
Ludové hubárstvo Maďarov na Slovensku na začiatku 21. storočia (Súhrn) 86
Pilzkunde und Pilznutzung der Ungarn in der Slowakei zu Beginn
des 21. Jahrhunderts (Zusammenfassung) 87

Önállóság és közvetítés (?)

**A néprajzi tudományosság egy évszázada 1920-tól máig a magyar
és más közép-európai kisebbségek körében**
című nemzetközi konferencia előadásaiából

Samostatnosť a sprostredkovanie (?)

**Storočie etnológie od roku 1920 v kontexte maďarských
a iných menšín v strednej Európe**

(Vybrané príspevky z programu medzinárodnej konferencie)

Autonomie und Mediation (?)

**Ein Jahrhundert ethnographischer Wissenschaften von 1920 bis heute
unter ungarischen und anderen mitteleuropäischen Minderheiten**

(Ausgewählte Beiträge der internationalen Tagung)

VOIGT VILMOS

- Kisebbség – egy „sötét ló” a néprajzban 91
Menšina – „čierny kôň” etnológie (Súhrn) 93
Minderheit – ein „Geheimfavorit” in der Ethnologie (Zusammenfassung) 93

BOTÍK, JÁN	
Ku konceptom štúdia slovenských minorít v strednej a juhovýchodnej Európe	95
A szlovák kisebbségek vizsgálatának fogalmához Közép- és Délkelet-Európa országában	101
Zur Untersuchung des Begriffs der slowakischen Minderheit in den Ländern Mittel- und Südosteuropas (Zusammenfassung)	108
ZSILÁK MÁRIA	
A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete	109
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (Súhrn)	113
Das Forschungsinstitut der Slowaken in Ungarn in Békéscsaba (Zusammenfassung)	113
PAPP ÁRPÁD	
Az elárvult rosszfiútól a lesajnált rokonig – a néprajz helye a két víz között. Előzetes megjegyzések többségi és kisebbségi tudományosság kapcsán	115
Od osirelého zlého chlapca po opovrhovaného príbuzného – miesto etnológie medzi dvomi vodami. Predbežné poznámky na margo majoritnej a menšinovej vedy (Súhrn)	132
Vom verwaisten bösen Buben zum bedauernswerten Verwandten – der Platz der Ethnographie zwischen zwei Gewässern. Vorbemerkungen zum Wissenschaftsbetrieb von Minderheit und Mehrheit (Zusammenfassung)	132
KLAMÁR ZOLTÁN	
A vajdasági magyarság néprajzi múzeumának alapítása. Batta Péter tudományosvezető cikkei a Kalangya folyóiratban	133
Založenie múzea Maďarov vo Vojvodine. Články organizátora kultúry Pétera Battu v časopise Kalangya (Súhrn)	142
Die Gründung eines ethnografischen Museums der Ungarn in der Vojvodina. Zu den Artikeln von Péter Batta, Wissenschaftsorganisator, in der Zeitschrift Kalangya (Zusammenfassung)	142
RÁCZ KRISZTINA	
„Hallatszódik az akcentusán”. Kutatói lábjegyzetek etnicitásról, nyelvről, társadalmi nemről és osztályhelyzetről	143
„Počuť to z jeho akcentu“. Bádateľove poznámky pod čiarou o etnicite, jazyku, spoločenskom rode a triednej pozícii (Súhrn)	153
„Man kann es am Akzent hören.” Bemerkungen aus der Forschung zu Ethnizität, Sprache, Gender und Klassenlage (Zusammenfassung)	154
KESZEG VILMOS	
Kisebbségben Romániában: a kultúra és a kultúrákutató új kontextusban	155
V menšine v Rumunsku: kultúra a výskum kultúry v novom kontexte (Súhrn)	187
In der Minderheit in Rumänien: Kultur und Kulturforschung in neuem Kontext (Zusammenfassung)	188

JAKAB ALBERT ZSOLT – PETI LEHEL

A bányási csehek. Letelepedés, társadalmi szerveződés és identitás	189
Banátski Česi. Osídlenie, spoločenská organizácia a identita (Súhrn)	213
Die Tschechen im Banat. Ansiedlung, Sozialorganisation und Identität (Zusammenfassung)	214

BRANDT, JULIANE

Konfession und Ethnizität in Ungarn zu Beginn des 20. Jahrhunderts auf Landesebene und in einzelnen Regionen: Gemeinsame Nenner oder widersprüchliche Bindungen?	215
Felekezeti és etnicitás Magyarországon a 20. század elején országos szinten és az egyes régiókban: közös nevezők vagy ellentétes kötődések? (Összefoglalás)	230
Konfessia a etnicita v Uhorsku na začiatku 20. storočia na celoštátnej úrovni v jednotlivých regiónoch: spoločné menovateľa alebo protikladné väzby? (Súhrn)	230

PROSSER-SCHELL, MICHAEL

Volkskundliche/kulturanthropologische Forschungsarbeiten zur (Alltags-) Kultur der Minderheit der Ungarndeutschen. Eine Auswahl	231
A magyarországi németek mindennapjait érintő néprajzi/kultúranropológiai kutatások. Válogatás (Összefoglalás)	254
Etnologicko/kultúrno antropologické výskumy, týkajúce sa každodenného života Nemcov v Maďarsku (Súhrn)	255

KOTICS JÓZSEF

Interpretations and Approaches to the Coexistence Situations of the Roma and Non-Roma in Anthropological Research	257
Értelmezések és megközelítések a roma–nem roma együttélési helyzetekről az antropológiai kutatásokban (Összefoglalás)	271
Interpretácie a prístupy k rómsko–nerómskemu spolužitiu v antropologických výskumoch (Súhrn)	271
Interpretationen und Ansätze zur Koexistenz von Roma und Nicht-Roma in der anthropologischen Forschung (Zusammenfassung)	272

A. GERGELY ANDRÁS

Etnológia a léthatáron. Paradigmatikus kérdéskörök az önállóság és közvetítettség tudományközi rétegződéseiben	273
Etnológia na hranici existencie. Paradigmatické okruhy otázok v interdisciplinárnych vrstveniach samostatnosti a sprostredkovateľnosti (Súhrn)	279
Ethnologie am Rande der Existenz. Paradigmatische Fragen der interdisziplinären Schichtungen von Autonomie und Mediation (Zusammenfassung)	279

**KÖNYVISMERTETÉSEK, ANNOTÁCIÓK – RECENZIE, ANOTÁCIE –
BESPRECHUNGEN, ANNOTATIONEN**

Bak, János M.– Pálffy, Géza: *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916* (Meinolf Arens); Csiszár Attila szerk.: „*Rábaköz ösmertetése*” (T. Városi Ágnes); Fejős Sándor: *Magyarkanizsa művelődéstörténete (1867–1918)*. (Klamár Zoltán); Halász Péter: *Az első csóktól az első gyermekig* (Deáky Zita); Kothencz Kelemen szerk.: *Történetiség, nemzetiiség, írásbeliség* (Klamár Zoltán); Rill, Bernd: *Der Berliner Kongress von 1878. Bismarcks*

Meisterstück? (Meinolf Arens); Szőke Anna szerk.: *A zenélő ember* (Klamár Zoltán); Silling István: *Kupuszinai népviselet* (Klamár Zoltán); Viga Gyula: *Változások és változások*. (Liszka József) 281

KRÓNKA – KRONIKA – CHRONIK

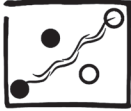
PAJOR KATALIN	
Nagy Zoltán: Vodka a pókhálóban	301
LISZKA JÓZSEF	
A 25. Nemzetközi Kisemlékkutató Konferencia margójára	304
SCHWIERZ, THOMAS	
Rückblick auf die 25. Internationale Tagung für Klein- und Flurdenkmalforschung in Rosenau	307
LISZKA JÓZSEF	
A változás/váltakozás bizonytalansága és kényszere – 20. századi kisebbségi minták	308

IN MEMORIAM

BOTIKOVÁ, MARTA	
Spomienka na Soňu Švecovú	313
HLÔŠKOVÁ, HANA	
Navždy nás opustila Viera Gašparíková	314
LISZKA JÓZSEF	
Elszállt a dall... Novák László Ferenc emlékére	318
HEILINGBRUNNER, BRIGITTE	
Trauerrede Bärbel Kerkhoff-Hader	319
LISZKA JÓZSEF	
Bärbel Kerkhoff-Hader halálára	320

In memoriam A.Gergely András

A.Gergely András: <i>ha bácsi lennék...</i> (közreadja: Deáky Zita)	322
Biernaczky Szilárd: A.Gergely Anrásra emlékezve	325
Csáji László Koppány: AGA (A. Gergely András), az esztéta	325
Csorba János: Emléktörödékek Gergely Andrásról	328
Filep Tamás Gusztáv: Emléksorok	330
Gaszó Dániel: A. Gergely András mint opponens	331
Gráfik Imre: AGA elment... ..	334
Laczkó Albert-Elemér: Hiányzik egy Ember a Kárpát-medencéből... ..	334
Liszka József: Korai sirató	335
Pusztai Bertalan: Az Apostol	336
Szarka László: Értékvilágok értelmezője és tervezője, A. Gergely András	337
Tibori Theodosia Timea: A tehetetlenség elviselhetlensége	341
A KÖTET SZERZŐI – ZOZNAM AUTOROV – LISTE DER VERFASSER	342

A bánsági csehek

Letelepedés, társadalmi szerveződés és identitás

JAKAB ALBERT ZSOLT–PETI LEHEL

The Banat Czechs. Colonialisation, Social Organisation and Identity

Abstract

The study describes the settlement, the way of life and situation of the Czechs in the Banat after the regime change in 1989. Since the first half of the 19th century, the Czechs arriving in several waves, established their own settlements in the south-western part of the country, in the mountains covered with forests along the banks of the Danube. Initially they were engaged in logging, then in mining during the Communist Era. Before the regime change, their number was around 5,500, but it fell to 1,576 in 2021, partly due to the natural decline of the population and partly because of the immigration of the younger generation to the Czech Republic. Since then, remigration and ethnic tourism from the mother country have increased. The study seeks to answer the following questions: which migration patterns prevail, what happened to the communities of origin, how its meaning has been transformed among Czech migrants, how the homeland is represented in migration discourse and how Czechs from the motherland are seeking traditional rurality, exotic experiences and “time travel”, in turn influencing the ethnicity of ethnic Czechs in Romania.

Keywords: Czechs, Romania, ethnicity, migration, tourism.

Bevezető

A 19. század első felében cseh telepesek kolóniákat hoztak létre főként a Duna délnyugat-romániai részének alsó folyása mentén lévő, erdővel borított hegyekben. A telepesekre magas fokú elzártság volt jellemző, amelynek hatásai egy zárt kulturális és közösségi szerveződést (például magas fokú endogámiát) eredményezett. A megélhetés alapja kezdetben a fakitermelés volt, emellett – ahol a természeti környezet engedte – hagyományos földműveléssel is próbálkoztak.

A romániai csehek többsége az ország délnyugati részében él, kb. 60%-uk Krassó-Szörény (Caraș-Severin) megyében, ahol a 2011-es adatok szerint a népesség 0,9%-át teszik ki. Románul a helyi lakosság *pémek*nek (rom. *pemi*) nevezi őket, ez a megnevezés a ’bohémiai’ jelentésű *boemi* vagy *boemieni* etnonimből eredeztethető. Egyébként, ma a Bánságban a *pemi* megnevezéssel illetik 1. azokat a cseh nemzetiségű lakosokat, akik Bohémiából érkeztek a Bánságba, 2. az elnémetesedett bánsági cseh népességet, 3. a németeket és bánsági svábokat, akik Bohémiából érkeztek telepesekként, és 4. a Bánságban élő elnémetesedett szlovákokat.

A kolonizáció

A cseh telepesek három hullámban érkeztek.

1. A telepesek első csoportja 1820–1821-ben, a második 1823-ban, a harmadik pedig 1824-ben indult a Bánságba. Összesen 80 család (hegyvidéki munkások, favágók, asztalosok, ácsok, kovácsok és bányászok), akik Plzeň, Klatovy, Domažlice, Kladno és Čáslav településekről České Budějovicén át Bécsbe, majd a magyar Alföldön át érkeztek.

Az első hullám Bohémiából a Habsburg Birodalom határvidékére (Határórvidek) érkezett, és egy Magyarly nevű magyar fakitermelő szervezte a betelepítésüket. (Az így létrejött települések a két lányáról – Erzsébet és Ilona – lettek elnevezve.)

Település (ro/cz/hu)	Év	Telepesek
<i>Svatá Alžběta</i> (Sfânta Elisabeta/Szenterzsébet)	1823 (1830 körül elhagyták)	52 római katolikus család
<i>Svatá Helena</i> (Sfânta Elena/Dunaszentilona)	1824	28 huszita/protestáns család

Svatá Alžběta (Sfânta Elisabeta/Szenterzsébet) volt az első, 52 római katolikus család által 1823-ban alapított falu. A telepesek Plzeň, Klatovy, Domažlice, Kladno és Čáslav településekről érkeztek. 1830 körül a vízhiány miatt elhagyták a falut (ma „fantomfalu”), lakói Dunaszentilonára költöztek.

Svatá Helena (Sfânta Elena/Dunaszentilona) volt a második, 28 huszita/protestáns család által 1824-ben alapított cseh telepesfalu a Bánságban. A betelepítésük fő oka a fakitermelésben fellépő munkaerőhiány volt. Túlnyomó többségük a Středočeský kraj régióból érkezett. 1879-ben katolikus templomot, 1887-ben evangélikus templomot építettek. Időközben az evangélikus templomot átvette a baptista közösség.

2. A második telepeshullámmal a csehek Plzeň, Klatovy, Domažlice, Litoměřice, Chrudim és Beroun régiójából érkeztek, és ezúttal kizárólag római katolikusok voltak. Betelepítésüket közvetlenül a határország parancsnoksága szervezte. A munkások toborzása meglehetősen vonzó ígéretekkel történt (10 év adómentesség, ingyen gabonavetőmag, családonként 12 hold föld), amit még a Cseh Helytartóság is garantált. Többségük csak a kijelölt helyekre érkezve észlelte, hogy a Bánság termékeny síkságai helyett a lakatlan erdőségekben kaptak telkeket. A gyülekezés helye Ómoldovában (Moldova Veche) volt, innen osztotta szét őket a telepítési hivatal, amely faházakat épített nekik.

Ez a hullám 3880 csehet és csehországi németet (szudétanémet) érintett. 1826–1828 között ezeket a településeket hozták létre:

Település (cz/ro/hu/de)	Év	Telepesek
<i>Bígr</i> (Bigăr/Bigér/Schnellersruhe)	1827	
<i>Gerník</i> (Gárníc/Szörénybúzás/Weitzenried)	1826–1828	469 telepes
<i>Eibenthal</i> vagy <i>Jeventál</i> vagy <i>Tisové Údolí</i> (Eibenthal/Tiszafa/Eibenthal)	1826–1830	356 telepes

<i>Rovensko</i> (Ravensca/Almásróna)	1826–1828	237 telepes
<i>Frauivzn</i> (Ogradena/Újogradena/Újasszonyrét/ Frauenwiese)		
<i>Šumice</i> (Șumița/Cshehdős)	1827	16 cseh család
<i>Ablián</i> vagy <i>Fabián</i> (Csehfalva/Češko Selo/ Чешко Село)	(a mai Szerbia területén)	
<i>Kruščica</i> (Körtéd/Kruschtschitz/Крушчица)	1834 (a mai Szerbia területén)	
<i>Jeselnica</i> (Eșelnița vagy Ieșelnița/Dunaorbágy)	1911–1918	
<i>Nový Župánek</i> (Jupalnicul Nou/Nagyzsupány, Ó- és Újzsupanek/Neu Schupanek)	(eltűnt település Orșova mellett)	

3. A cseh betelepítés harmadik hulláma az 1862–1865 közötti időszakban volt. Ekkor a cseheknek főként etnikailag vegyes falvakban telepítették le. A letelepítést a magyar hatóságok szervezték. A telepesek időközben asszimilálódtak.

Település (cz/ro/hu)	Év
<i>Klopodia</i> (Clopodia/Klopódia) (Temes vármegye)	1862
<i>Velký Pereg</i> (Peregu Mare/Németpereg) (Arad vármegye)	1863
<i>Skaiuš</i> (Scăiuș/Bojtorjános) (Krassó-Szörény vármegye)	1863–1865
<i>Jupa</i> (Jupa/Zsuppa) (Krassó-Szörény vármegye)	1863–1865

1947–1949 között a csehek csaknem egyharmada hazatelepült Csehországba, ahol az elhagyott német falvakba költöztek. Az ittmaradt csehek a fakitermelés mellett – ahol a természeti környezet engedte – hagyományos földműveléssel is próbálkoztak, nagyobb részük a környező ipartelepüléseken dolgozott. 1989 után fokozatosan bedőlt az ipar, a bányák és a nehézipari üzemek bezártak. A cseh közösség krízishelyzetbe került, az életvezetési stratégiáinak át gondolására kényszerült.

Folyamatok

A rendszerváltást megelőzően megközelítőleg 5500 főt számlált a romániai cseh közösség.¹ 1989 után a csehül beszélő római katolikus lakosság Csehországba való fokozatos vándorlásának lehetünk tanúi. 1992-es népszámlálás: 5797 személy, 2011-es népszámlálás: 2477 személy, ami kevesebb, mint 10 év alatt 57%-os csökkenést jelent.² A legnagyobb, csehek által lakott közösség Eibentál (Tiszafa), amelynek a lakossága 2011-ben 249 fő volt, ebből 196 cseh nemzetiségű. Ebben a favorizált gazdasági lehetőségeknek, a bányászlakosság helyben kielégítő mértékűnek számító nyugdíjainak volt meghatározó szerepe.³ A lakosság e településen is előregedett, várhatóan a csupán részlegesen lakott vagy a házak nagy részét csak átmenetileg, nyári szabadságotól idején az utódok által használt települések sorsára fog jutni.

Václav Mašek eibentáli plébános életútja messze túlmutat csupán e közösségek spirituális szolgálatán, lévén, hogy meghatározó szerepet tölt be e közösség identitás- és nyelvörzésében, történeti tudatának fenntartásában. A ma is aktív plébános a romániai cseh közösség fokozatos sorvadását saját életútja és papi szolgálata során tapasztalta meg. A plébános az összes cseh település fontosabb demográfiai adatait fejből mondja: elmondása szerint Šumice nevű település lakossága 1968-ban 350 fő volt, ma e közösség 50 főre zsugorodott.⁴ Mivel e település távolabb van attól az 5-6 cseh falutól (Svatá Alžběta, Gerník, Rovensko, Bígr, Ujbánie/Nové doly [Baia Nouă], Eibentál), amelyek a köztük lévő helyenként nehézkes megközelíthetőség és viszonylagos távolság ellenére egy mikrorégióhoz tartoznak, a falu az anyaországi turizusból is kimarad.

Šumicén világosan érzékelhető a hátrahagyottság, a betáblázott ablakok, beszegezett, lelakatolt kapuk és ablakok, a gyommal felvert fő utca képe. A házak környékét, a kapukat magasan felverő gyom és elvaduló akácfa látványa arra utal, hogy egykori lakóik döntése örökre szól. A plébános adatai nem kevésbé szomorú képet festenek Rovensko állapotáról sem. Míg 1968-ban a falu lélekszáma 380 volt, e szám 80 és 100 közé zsugorodott.⁵ A depulációs mechanizmusok e két településen a legelőrehaladottabbak.⁶

- 1 Václav Mašek eibentáli plébános közlése (*Cehii din Banat. Minorităţi în tranziţie*, 2014. Rendezte: Zăgoni Bálint, szakértők/beszélgetőtársak: Iulia Hossu és Peti Lehel, operatőr: Varró Zoltán. Elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=9WbEtKYQOnE>).
- 2 A 2021-es népszámlálás szerint 1576 személy vallotta magát csehnek.
- 3 Václav Mašek eibentáli plébános közlése (*Cehii din Banat...* 2014).
- 4 Václav Mašek eibentáli plébános közlése (*Cehii din Banat...* 2014).
- 5 Václav Mašek eibentáli plébános közlése (*Cehii din Banat...* 2014).
- 6 František Draxel közlése (*Cehii din Banat...* 2014).

1. táblázat. Cseh nemzetiségűek a Krassó-Szörény és Mehedinți megyei településeken
(népszámlálási adatok)

Település	1956	1966	1977	1992	2002	2011
Reșița (Resicabánya)	799	712	505	205	135	71
Caransebeș (Karánsebes)	297	126	105	72	73	66
Zsuppa (Jupa)	.	77	36	43	30	24
Anina	1391	619	219	46	25	16
Steiersdorf (Stájerlak)	–	549	267	50	8	7
Bocșa (Boksánbánya)	.	51	81	30+53	17	7
Moldova Nouă (Újmoldova)	19	45	87	114	67	50
Moldova Veche (Ómoldova)	.	16	80	119	79	49
Oravița (Oravicabánya)	92	80	34	28	16	8
Oțelu Roșu (Nándorhegy)	.	99	52	7	3	4
Berzasca (Berzászka)	.	127	123	178	154	143
Bigăr (Bigér)	.	428	348	273	229	159
Cozla (Kozlatelep)	.	41	42	26	7	.
Liubcova (Alsólupkó)	.	71	57	46	55	46
Berzovia (Zsidovin)	.	32	4	1	1	–
Bozovici (Bozovics)	.	52	66	87	48	23
Știnăpári (MáriaHAVAS)	.	20	–	–	–	–
Sfânta Elena (Dunaszentilona)	.	605	690	729	506	289
Scăiuș (Bojtorjános)	.	24	23	20	17	22
Surducu Mare (Nagyszurduk)	.	48	20	10	1	.
Gârnic (Szörénybúzás)	.	773	780	868	513	294
Șumîța (Cseherdős)	.	384	315	206	139	82
Putna (Putna)	.	48	–	5	–	–
Ruschița (Ruszkicatelep)	.	20	6	2	1	.
Zlatița (Néaraaranyos)	.	146	163	143	103	69
Ravensca (Almásróna)	.	297	267	223	159	71
Mercina (Mercsény)	.	41	26	16	13	5
Eibenthal (Tiszafa)	.	441	.	338	269	196
Baia Nouă (Tiszafaiújványa)	.	173	.	183	171	69
Eșelnița (Dunaorbágy)	.	.	44	82	71	48

Forrás: Varga E. Árpád munkái (Varga 2000, 2011). (A táblázatba azokat a településeket vettük fel, amelyekben a cseh lakosság száma 1966-ban elérte a 15 főt. Jelmagyarázat: (.) nincs adat, (–) hiány)

Egy-egy település esetében (például Rovensko vagy az előbb említett Šumice) szinte teljes körű depopulációs mechanizmusok zajlottak le (lásd 1. táblázat). E falvak utcáit járva a cseh falvakra jellemző rendezettség, arányosság, visszafogott és igényes kézműves jelleg és díszítettség dominál. A visszafogott, de gondos színezés, kézzel, nagy műgonddal az utcai homlokzatba épített fakapukra festett különböző virágdíszítés vagy mértani alakzatokból álló ornamentika arányérzetet, otthonosságot sugároznak, a részletekre való odafigyelésről tanúskodnak. A kapukon lakat, az ablakok redőnye leengedve vagy bedeszázva, az utcákat gyom veri fel.

Mi van e számok mögött? Milyen migrációs mintázatok érvényesülnek és mi történik a kibocsátó közösségekkel? Hogyan alakulnak át a kibocsátó helyhez társuló jelentések a cseh migránsok körében? Hogyan jelenik meg a szülőföld a migrációs diskurzusban? Hogyan befolyásolják a tradicionális ruralitást, az egzotikumélményt és időutazást kereső anyaországi csehek a romániai csehek etnicitását?

1. térkép. A bánági cseh falvak (Összeállította Nagy Ákos és Veress Ilka)

A kutatásról

Horváth István a kisebbséget demográfiai és szociológiai aspektusból, illetve gazdasági- és státusegyenlőtlenségek alapján definiálja. A kisebbség-többség viszonyrendszerében a csoportok közötti demográfiai arány- és hatalmi viszonyok meghatározók, melyek tulajdonképpen alá-fölérendeltségi viszonyként határozhatók meg. (Horváth 2006, 157–166) A kisebbségtipológia különbséget tesz a „kolonizáció következtében kialakított öslakos, a nemzetépítés során körvonalazott *regionális*, illetve *nemzeti kisebbségek*, valamint a *bevándorló kisebbségek* között”. (Horváth 2006, 159)

A romániai cseh kisebbség kutatását 2007 óta végezzük. Az elmúlt másfél évtizedben ez folyamatos figyelmet, különböző projektközpontú időszakos terepmunkát jelentett. 2007–2009 között a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților

Naționale – ISPMN) egy átfogóbb projekt keretében térképezte fel a romániai nemzeti kisebbségek intézményi kataszterét.⁷ Ennek keretében a nemzeti kisebbségek és intézményeik állapotát mértük fel (lásd Kiss 2010), így a cseh nemzeti kisebbség politikai, gazdasági/vállalkozói, egyházi és civil szerkezetére kérdeztünk rá. 2008-ban e tanulmány szerzői végigjárták a legfontosabb cseh falvakat és életútinterjúkat készítettek e közösség elítjéhez tartozó személyekkel (köztük vallási vezetőkkel, helyi és országos politikusokkal, vállalkozókkal stb.).

Részben a kutatásból származó eredményeinkből, részben a helyi közösségekből származó, a saját kultúra megőrkítését és népszerűsítését fontosnak tartó kutatók munkáiból tanulmányköteteket szerkesztettünk. (Jakab–Peti 2009a, 2009b) Általánosan jellemző, hogy a romániai nemzeti kisebbségek kultúrájának, társadalmi folyamatainak kutatását többnyire az illető kisebbség anyaországi tudósai kezdeményezték, amely munkák azonban sajnálatos módon csak kivételes esetben válhattak a hazai tudományos élet részévé. Mi éppen ezért fontosnak tartottuk ezeknek a munkáknak a felkutatását és a széles nyilvánosság, valamint a társadalomkutatás vérkeringésébe való integrálását. Az említett kötetekben ezért az illető kisebbségek nyelvéből fordított, azok legjobb ismerőitől származó elemzéseket is szerepeltettünk.

2010-ben a romániai és magyarországi cseh és szlovák nemzeti kisebbségek interetnikus és interkulturális léthelyzetéről külön köteteket szerkesztettünk, olyan tanulmányokat közreadva, melyek a kétnyelvűség, nyelvi interferenciák, identitásfolyamatok, hasonulási törekvések és asszimiláció, kultúraőrzés, interetnikus viszonyok és kapcsolatrendszerek, ugyanakkor a szlovák és a cseh kisebbség migrációjával, letelepedésével, közösségi stratégiáival kapcsolatos történeti kérdéseket is taglaltak. (Jakab–Peti 2010a, 2010b) Cseh vonatkozásban fontosnak tartjuk kiemelni Alena Gecse és Desideriu Gecse tanulmányát, akik a bánági csehek letelepedését, a környező etnikumokkal való együttélési stratégiáit és kulturális kötődéseit, a cseh kisebbség identitásának etnikus elemeit és intézményeit mutatták be. (Gecse–Gecse 2010) A cseh falvak a 20. századi társadalmi átalakulások után, az 1989-es rendszerváltással beinduló munkamigráció és az asszimiláció következtében az etnikai identitás átszerveződésének a terepei is lettek. Sînziana Preda a bánági csehek migrációs törekvéseinek és identitásának vizsgálatát célozta meg. (Preda 2010a, illetve egy másik változat: 2010b)

2016-ban egy főként Svatá Helenára (Sfânta Elena/Dunaszentilona) koncentráló kutatást végeztünk több ízben. Ennek során a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet keretében zajló, az *Etnicitás megnyilvánulása kisebbségi közösségekben* (2011–2012) című kutatási projektben⁸ is alkalmazott szempontokat igyekeztünk követni. Ily módon figyeltünk a nyelvhasználat, az etnicitást befolyásoló lokális intézmények, az anyaország kisebbségpolitikájának, valamint a gazdasági kapcsolatok etnicitásra gyakorolt szerepére. (lásd Kiss–Kiss 2022) Ez nagyrészt az etnicitás megnyilvánulásának Richard Jenkins által behatárolt „kontextusainak” vizsgálatát képezte. (lásd Jenkins 2002, 255–261; lásd még Jenkins 2008, 65–74) A kutatásunk során külön figyelmet szenteltünk e falvakba irányuló anyaországiak turizmusának az etnicitásra gyakorolt szerepére, amely az összes, korábban hasonló irányelvek mentén kutatót kisebbségi közösségekhez képest egy speciális helyzetet képezett.

2018-ban megszerkesztettük a romániai/bánági csehek monográfiáját. A monográfia szerzőinek többsége helyi értelmiségi. Ők helyismeretük és kultúraismeretük, adott esetben szerepvállalásuk okán a cseh kisebbség nyilvános felépítésének szereplői is. A cseh etnikum értelmiségi

7 A projektet Jakab Albert Zsolt koordinálta. Az eredményeket összegző, bemutató online adatbázis (*Instituțiile minorităților naționale – A romániai nemzeti kisebbségek intézményrendszerének katasztere*) elérhetősége: <http://ispmn.gov.ro/page/instituțiile-minorităților>

8 A projektet Kiss Dénes és Peti Lehel irányították. A kutatásmódszertani irányelveket Kiss Dénes dolgozta ki, ezeket az összes, a kutatásba bevont kisebbségi közösség esetében alkalmazták a kutatók.

rétege és kutatói folytonosan figyeltek arra a kisebbségi léthelyzetre, amelyet megéltek, amelynek alakításában valamilyen szinten részt vettek. A kisebbségi intézményrendszerek – kevés kivételtől eltekintve – nem nyújthattak alapot és támaszt a tudományos kutatásoknak. Átfogóbb szintézisek, higgadt és módszeres elemzések így nemigen készülhettek el. Ezért ezek a többnyire helytörténeti vonatkozású munkák ritkán kerülhettek ki az őket megillető széles körű tudományos vagy társadalmi nyilvánosságba. A monográfia összeállításakor ennek a hiánynak az enyhítését is szem előtt tartottuk. (Jakab–Peti 2018)

Ebben a tanulmányban⁹ olyan interjúkat/interjúrészleteket is felhasználunk, amelyek 2012–2013-ban egy bánági csehekről szóló dokumentumfilmhez¹⁰ készültek, annak részét képezik, valamint olyan megfigyelésekre hagyatkozunk, amelyeket e film előkészítő munkálatai során szereztek az ISPMN szakértő/beszélgetőtárs munkatársai, Peti Lehel és Iulia Hossu.

Gazdasági helyzet

A szocializmus idején e falvak lakóinak többsége a környező ipari településeken, bányákban dolgozott. 1989 után fokozatosan bedőlt az ipar, a bányák és a nehézipari üzemek bezártak. Például az 1840-ben nyílt tiszafaiújbányai (Baia Nouă) antracitbánya a 2000-es évek közepén zárt be. Az elmaradott infrastruktúrájú bánya – egy munkás visszaemlékezése szerint kézi erővel, csákánnyal, lapáttal dolgoztak – a halálos áldozatokat követelő balesetet megelőzően, amely végső lezárásnak okát képezte, 250 munkásnak biztosított megélhetést.¹¹ A csehek mellett moldvai és olténiai románok és németek dolgoztak.¹²

Újmoldovában (Moldova Nouă) 1962-től működött bánya. A családok fő megélhetése a bányászatban alkalmazott férfiak jövedelmén alapult. A családok ellátásában fontos szerepet játszott a család erejére támaszkodó, kis léptékű, háztáji gazdálkodásból származó házi élelmiszer előállítás. A család részéről történő házi élelmiszer-termelés mellett a családi gazdaságokban dolgozó asszonyok piacozással is foglalkoztak.¹³ A települések egy részében néhány évig Március 6. elnevezésű kollektív gazdaságok működtek, amelyek azonban nagymértékben veszteségesek voltak. (lásd Gecse–Gecse 2010, 54) A közösségi emlékezet Svatá Helenán nem is kollektívként, hanem egyfajta társasgazdaságként (*un fel de tovarășie*) tartja számon, amelynek keretében 5 évig közösen művelték a földjeiket. A szocializmus idején különösen a tej és a tejtermékek piaci értékesítésének volt jelentősége.¹⁴ A bánya beindulása utáni években építkezési hullám zajlott Svatá Helenán.¹⁵

Az IPUMS adatbázisba a csehek (a kisebbség kis méreténél fogva) alacsony mintaszámmal kerültek be (1992-ben Krassó-Szörény megyére az IPUMS csehekre vonatkozó esetszáma 370, 2002-re ugyanezen megyére 279).¹⁶

9 A tanulmány korábbi változatai: Jakab–Peti 2018, 2019.

10 *Cehii din Banat. Minoritățile în tranziție*, 2014. Rendezte: Zágonyi Bálint, szakértők/beszélgetőtársak: Iulia Hossu és Peti Lehel, operatőr: Varró Zoltán. Elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=9WbEtKYQOnE>

11 Anonim férfi, idős, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2014).

12 Anonim férfi, idős, Baia Nouă (*Cehii din Banat...* 2014).

13 A cseh falvakban gyakorolt hagyományos mesterségekről, az agrárium jellegéről lásd bővebben: Gecse–Gecse 2010, 49.

14 A Václav Pek-kel készített interjú alapján (2008. jún. 3.).

15 A Václav Pek-kel készített interjú alapján (2008. jún. 3.).

16 A 2011-es IPUMS Krassó-Szörény megyéből mindössze 165 esetszámot tartalmaz, a 2011-es adatokat ezért nem is mutatjuk be.

2. táblázat. A román és a cseh etnikum a különböző iparágakban/szolgáltatásokban való érintettsége Krassó-Szörény megyében (falusi lakosság) – 1992

Iparág/szolgáltatás	Román	Cseh
Mezőgazdaság, halászat és erdőkitermelés	51%	54%
Bányászat	6%	27%
Gyári	16%	5%
Elektromosság, gáz és víz	1%	0%
Építkezés	4%	2%
Nagy- és kiskereskedelem	3%	2%
Hotelek és vendéglők	1%	1%
Szállítás és kommunikáció	7%	2%
Pénzügyi szolgáltatások és biztosítás	0%	1%
Közigazgatás és védelem	3%	1%
Ingatlan- és üzleti szolgáltatások	1%	1%
Oktatás	3%	1%
Egészségügy és szociális munka	2%	0%
Egyéb közösségi és személyi szolgáltatások	1%	2%
Összesen	100%	100%

Forrás: IPUMS, 1992

A cseh lakosság magas bányaiipari érintettségét tükrözik az 1992-es népszámlálási adatok. Az 1990-es évek elején még működő bányákban a Krassó-Szörény megyei falusi cseh lakosság 27%-a dolgozott. A statisztika ugyanakkor a cseh lakoságnak a mezőgazdasági jellegű aktivitásba való nagy mértékű bevonódását is mutatja (54%).

3. táblázat. A román és a cseh etnikum a különböző iparágakban/szolgáltatásokban való érintettsége Krassó-Szörény megyében (falusi lakosság) – 2002

Iparág/szolgáltatás	Román	Cseh
Mezőgazdaság, halászat és erdőkitermelés	54%	62%
Bányászat	3%	20%
Gyári	14%	5%
Elektromosság, gáz és víz	1%	3%
Építkezés	4%	2%
Nagy- és kiskereskedelem	5%	2%
Hotelek és vendéglők	5%	0%
Szállítás és kommunikáció	1%	0%
Pénzügyi szolgáltatások és biztosítás	0%	0%
Közigazgatás és védelem	5%	2%
Ingatlan- és üzleti szolgáltatások	1%	3%
Oktatás	3%	3%
Egészségügy és szociális munka	2%	0%
Egyéb közösségi és személyi szolgáltatások	1%	0%
Összesen	100%	100%

Forrás: IPUMS, 2002

A 2002-es népszámlálási adatok ugyanakkor jól jelzik a bányászat jelentőségének csökkenését (7%-os esés), valamint ezzel párhuzamosan a mezőgazdaságban és az erdőkitermelésben való érintettség növekedését (8%-os növekedés) abban a megyében, ahol a romániai cseh kisebbség legnagyobb számban van jelen. Feltételezhető, hogy a bányaiiparból, kisebb mértékben a gyárakból elbocsátott munkások agráriumba való átáramlása áll a mezőgazdasági aktivitás fontosságának növekedését jelző statisztikai adat mögött.

A 2000-es évek végére a térségbeli ipar végleg összeomlott. A bányák bezárását követően a cseh közösség krízishelyzetbe került, életvezetési stratégiáinak átgondolására kényszerült. Általánossá vált a külföldre irányuló munkamigráció, felerősödött a kitelepelési hullám.

A romániai rendszerváltást követően néhány faluban megmaradt az állati erőre és kis teljesítményű gépekre alapozó a háztáji, az élelmiszer-kiegészítő termelést alig meghaladó mezőgazdasági aktivitás, amelyet főleg nyugdíjasok működtetnek. A rendszerváltás utáni években a Csehországból e falvakba irányuló turizmus beindulását követően Svatá Helenán ez a mezőgazdasági aktivitás a tradicionális „látványgazdaság” szerepét is betölti néhány gazdaság esetében, amelyekben egy-egy tehenet, egy-két kecskét tartanak, házi élelmiszer-készítéssel (tej, túró stb.) foglalkoznak. Ebben a termék előállításának bemutatása a turisták számára legalább olyan fontos, mint a termékek élelmiszerként való hasznosítása.

A vizsgált településeken a fiatalok nagy része elvándorolt a falukból, amelyek csupán a nyugdíjasok lakóhelyei maradtak. Az intenzív migráció számos megoldatlannak tűnő szociális problémát termel, amelyek közül az egyik – mint a világon sok helyen máshol is – az idősök magukramaradottsága. A még helyben maradt középkorú generáció esetében az oka annak, hogy még nem mentek az egyébként kivándorolt gyermekeik után, idős szülei helyzetének megoldatlansága.¹⁷ Haláluk után várhatóan ez a csoport is eltávozik a cseh falvakból. Másrészt azok a fiatalok, akiknek szülei valami miatt nem vándoroltak ki, már az iskolavégzés alatt mentálisan ráállnak arra, hogy a 18. életévük betöltését (nagykorúsításukat) követően csehországi munkamigrációra vállalkozzanak.¹⁸

A depopulációs folyamatokhoz az ipar rendszerváltás utáni összeomlása mellett a csehországi továbbtanulás lehetősége is hozzájárult. Az 1990-es és 2000-es években Csehországban felsőfokú tanulmányokat folytató fiatalok esetében magától értetődő volt, hogy e nyugat-európai modern államban fognak munkát vállalni és letelepedni.

Az idős generációban a veszteség érzése dominál. Egyrészt természetesnek tartják, hogy a fiataloknak a helyi/regionális megélhetés hiánya miatt el kell menniük az országból, ugyanakkor a jelen veszteségeik érzik magukat. Miközben a legtöbbször igen nehéz, pusztán emberi erőre és rudimentális technikára alapozó bányászat jó nyugdíjakat ígért, ennek örömei helyett a jelenben a faluközösségek leépülésének, rövid időn belül előrevetíthető teljes megszűnésének tudatával kell megbirkózzanak.

A helyben még megmaradt idősebb generáció tagjai tudatában vannak a helyi közösség sorvadásának és a rendszerváltás előtti életvitel, valamint közösségi állapot fenntarthatatlanságával és utópisztikus jellegével. Nedved Iosif eibentáli nyugdíjas, egykori bányász kockás füzetbe kézzel írott, „saját statisztikában” követi nyomon saját életterének, a lokális cseh világ összezsugorodásának folyamatát. A dokumentumfilm számára elmondta, hogy 1999-ben 487 személy volt Eibentálon és a közigazgatásilag hozzá tartozó Tiszafaiújványa (Baia Nouă) településen, míg 2010-re a lakosság 310 személyre csökkent.¹⁹

Nedved Iosif közlése, ahogy Václav Mašek eibentáli plébános is, aki fejből mondta a kamera számára a kisrégió szinte összes falujának etnikai/nyelvi statisztikáit, mutatják, hogy a felszámoló életér felhagyása nem magától értetődő, mentálisan és érzelmileg megterhelő folyamat. E „személyes statisztikázás” mutatja, hogy a cseh falvak depopulációs folyamatait és „etnikai kirakat jellegét” megélő helyi emberek számára e folyamatok rendkívül személyesek, mintha az idő megállításának szimbolikus kísérletei lennének.

A csehek családi, rokonsági hálózatok mentén kerültek Csehországba. Ezzel magyarázható a migrációs célpontok relatív kis száma. A romániai csehek kolóniaszerűen termelték újra közösségeiket Csehországban. A vendégmunkások beszámoltak olyan csehországi gyárról, ahol

17 František Draxel közlése alapján (*Cehii din Banat...* 2014).

18 Anonim munkás, középkorú férfi, Svatá Helena (*Cehii din Banat....* 2014).

19 Nedved Iosif, Eibentál (*Cehii din Banat...* 2014) közlése.

a munkások több mint 60%-a romániai cseh volt.²⁰ A prágai Mitas gumiabroncsgyár többek számára az első csehországi munkahelyet jelentette. A gyár a csehországi (egyesekek számára nyugat-európai) munkalehetőségek irányába történő orientálódás „indítópada” volt, ahogy egy fiatal bígri férfi fogalmazott.²¹

A migrációs helyzet paradox folyamatokat indított el a romániai csehek megítélését illetően. Míg az idelátogató anyaországiak az autentikus egzotikum élményét (tradicionális, regionális cseh tájnyelvi változat stb.) élik meg, maguk a cseh vendégmunkások arról panaszkodnak, hogy Csehországban a román vendégmunkás státussal való azonosítás miatt stigmatizálják őket,²² mint ahogy azt más romániai, többes etnikai és kulturális affinitással rendelkező vendégmunkásoktól gyakran hallani. A kivándorolt romániai csehek tehát úgy érzik, hogy az anyaországi csehek világosan megkülönböztethető etnicitáshatárokat tartanak fenn velük szemben.

Politikai intézmények

Az 1990-ben alakult Romániai Szlovákok és Csehek Demokrata Szövetsége (Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România – UDSCR) a romániai szlovák és cseh kisebbség közös érdekvédelmi/politikai szervezete, (l. Kukucska 2016, 188–189) amely négy területi szervezettel rendelkezik. A Dél-bánsági Cseh Területi Szervezet (Zona Cehă a Banatului de Sud) fogja össze a Krassó-Szörény és Mehedinți megyei cseh települések helyi szervezeteit. Az Újmoldovában 1994-ben létrehozott Cseh Kulturális Központ (Centrul Cultural Ceh) egyben az UDSCR bánáti székházaként is működik. (Kukucska 2016, 204) Az UDSCR támogatja a cseh nyelv fejlesztésével kapcsolatos iskolai rendezvényeket (Kukucska 2016, 219), új iskolák létrehozásához nyújt politikai és anyagi támogatást, és jelentős szerepet vállalt a csehországi politikai és civil szférával való, a romániai cseh kisebbség támogatására irányuló kapcsolatfelvételen, a támogatások koordinálásában stb. (Kukucska 2016, 191, 193), diplomáciai kapcsolatok működtetésében. (Kukucska 2016, 202, 230, 231 stb.) Az UDSCR emellett cseh állami ösztöndíjak becsatornázásában és helyi könyvtárak fejlesztésében is aktív szereplőként van jelen (Kukucska 2016, 191), valamint olyan területeken, mint a romániai cseh tanárok csehországi szakmai továbbképzésének támogatása (Kukucska 2016, 194), a cseh nyelv Csehország által finanszírozott oktatásának/újraindításának támogatása. (Kukucska 2016, 197–198)

Oktatás és nyelvhasználat

A kommunikáció elsődleges nyelve e falvakban máig a cseh nyelv. A 19. század közepétől anyanyelvű oktatás zajlott e falvakban, kezdetben írástudó telepesekek, majd csehországi tanerők bevonásával.²³

Az általános iskola anyanyelven való elvégzése a cseh falvak nagy részében az 1970-es évek elejéig volt biztosítva. Az 1972 és 1977 között a nagylaki Tanítóképző Főiskola cseh tagozatán végzett évfolyam tanárai jelentős szerepet játszottak a cseh iskolákban különböző

20 *Cehii din Banat...* 2014.

21 Mleziva Ion, Bígr (*Cehii din Banat...* 2014).

22 Hasonló következtetésre jut Sinziana Preda is, aki arról számol be, hogy „tudtukra adják az emigránsoknak, hogy tulajdonképpen »románok«, aminek nyilvánvaló a pejoratív jelentése”. (Preda 2008, 509; Preda 2010a, 252)

23 Alena Gecse és Desideriu Gecse leírják, hogy 1920 és 1929 között szünetelt a cseh nyelven történő oktatás, helyette román nyelven oktattak, majd kisebb megszakításokkal újra érkeztek anyanyelvű cseh tanerők. (Gecse–Gecse 2010, 52)

cseh nyelvű hagyományőrző tevékenységek, identitásmegőrző kulturális események szervezésével (lásd Gecse–Gecse 2010, 52–53), bár ők maguk az iskolákban románul tanítottak. Az 1970-es évektől az óvodai foglalkozások, valamint az általános iskolai oktatás román nyelven történt. A cseh nyelvről a román nyelvre való áttérést az óvodákban és az általános iskolai oktatásban a kevés számú helyi cseh kulturális elit ellenezte, mindemellett az átállás megtörtént.²⁴ A szakiskolai, valamint középiskolai képesítés megszerzése a szocializmus idején szintén román nyelven történt valamelyik, a Duna alsó folyása mentén fekvő kikötő/bányavárosban (többnyire Oravicabányán vagy Újmoldovában), bár ebben a típusú oktatásban résztvevők száma meglehetősen alacsony volt. (Gecse–Gecse 2010)

A román nyelvű oktatásra való áttérés negatív hatással volt a cseh anyanyelvű gyermekek anyanyelvi kompetenciájára. A román nyelvű oktatásra áttérő cseh gyermekek románul pontosabban, gazdagabb szókészlettel tudják kifejezni magukat, mint a családi, szomszédsági környezetben történő cseh tájnyelven történő kommunikáció során.²⁵

A cseh nyelv oktatásból való kiszorulása a helyi nyelvváltozat funkciójának csorbulását, egyben presztízsvesztését jelzi, valamint azt, hogy a cseh közösség a szocializmus idején az érvényesülés legfőbb biztosítékának a román nyelv magas szintű elsajátítását tekintette, amit a szocializmus idején az oktatás mellett a nehézipari/bányászati munkahelyek tettek lehetővé. Mindemellett a falvak lakói számára a privát szférában a mindennapi kommunikáció nyelve a cseh nyelv maradt, amely a római katolikus vallás és a sajátos, lokális közösségi tudat és életvitel mellett markáns etnicitástermelő tényezőt jelentett a Bánság amúgy kulturálisan és etnikailag sokszínű közegében.

A cseh nyelv önálló tárgyként való oktatása 1998-tól történik, anyaországi cseh tanárok segítségével, ám az összes többi iskolai tárgy oktatása román nyelven zajlik továbbra is.²⁶ Az oktatásban természetesen nem a helyi nyelvváltozatot, hanem a Csehországban beszélt sztenderd nyelvet oktatták a csehországi tanárok. A program sikerét jelzi, hogy 2002-ben már cseh nyelvű tantárgyversenyt szerveznek Újmoldovában, amelyen 7 cseh iskolából 40 gyerek mérte össze tudását. (Kukucska 2016, 219)

Az emberek a nyelvet nemcsak beszélik és hallgatják, hanem szimbolikus és gyakorlati okokból meg is jelenítik, reprezentálják. A különféle helyeken és térben megjelenített szövegeknek, üzeneteknek az értelmezése közelebb visz a nyelvet használó közösség nyelvi viselkedésének megértéséhez. Ha a beszélt/hallgatott, illetve a nyilvános térben megjelenített nyelv nagyban megegyezik, akkor az adott közösség nyelvi vitalitása kimagaslónak számít. (vö. Shohamy–Gorter 2009) A cseh falvak nyelvi tájképét az államnyelv- és a kisebbségi nyelvhasználat viszonyrendszerében szükséges vizsgálni. Szempontjaink a nyelv megjelenítésének kommunikációs funkciójára, a nyelvi jelek és feliratok helyére, méretére, dizájnására (elrendezés, íráskép/betűtípus, szín, anyag stb.) és nyelvi stílusára kell vonatkozzanak. (vö. Sloboda 2009, 181)

A települések nyilvános terein, a központokban, iskolák, templomok és üzletek közelében látható feliratok a román és a cseh nyelv között oszlanak meg. A települések és intézmények névtábláit mindkét nyelven feliratozták. A faluközpontokban elhelyezett térképek és településtörténetek szintén kétnyelvűek. Az eltérések a félnyilvános vagy privát terek többnyire nem hivatalos szövegei, valamint a hatalmi centrumokból érkező hivatalos szövegek összevetése mentén tapinthatók ki. A temetők sírfeliratai, a köztéri (vallásos) szobrok feliratai, a templomok, iskolák

24 Lásd például Václav Mašek és Alena Gecse visszaemlékezését (*Cehii din Banat...* 2014).

25 Lásd például Václav Mašek közlését (*Cehii din Banat...* 2014).

26 Alena Gecse, Újmoldova (*Cehii din Banat...* 2014).

és óvodák belső felületei az intenzív kisebbségi nyelvhasználatnak megfelelően a cseh nyelvet jelentik meg. A helyi érdekű hirdetések (magánbuszjáratok, kiránduláslehetőségek, felhívások stb.) többnyire csak cseh nyelven vannak jelen. A hatalmi diskurzusokba ágyazódó rendeletek, felhívások és tudósítások (álláshirdetés, felvételi tájékoztató, utasítások stb.) pedig államnyelven jelennek meg.

Svatá Helenán és Eibentálon, az anyaországi csehek turizmusának két fő településén, a nyelvi tájképet a cseh feliratok dominálják. A kocsmá és bolt környékén kihelyezett feliratok, valamint az évente megrendezett cseh folklórfesztiválon a cseh turistáknak szóló, főleg kereskedői reklámok, feliratok cseh nyelvűek.²⁷ Az ablakokba kihelyezett táblákon cseh nyelven hirdetik, hol kaphatnak szállást, ellátást a turisták.

A Svata Helena-i iskolán elhelyezett kétnyelvű (cseh és román) emléktábla is hirdeti, hogy azt egy Románia és Csehország között megvalósuló együttműködés keretében emelték 1996–1998 között; a település nyelvi tájképe ottjártunkkor nyelvi (cseh és román) vegyességet mutatott. Petr Skorepa csehországi tanár, aki Svata Helenán tanított 2013-ban, arról számolt be, hogy 1999-ben az 1–8. osztályos oktatásban 90 cseh etnikumú gyerek vett részt. Elmondta, hogy 2013-ra a gyermekek száma 27-re csökkent a főként Csehországba irányuló etnikai migráció miatt. Gerníken már óvoda sincs, 2013-ban pedig az ottani iskola pár éven belüli megszűnését vizionálta. Hasonlóan ahhoz, ahogy az Šumicén 2012-ben bekövetkezett, amikor is az iskolába csupán egyetlen gyerek iratkozott be.²⁸

A cseh nyelv önálló tantárgyként való oktatása valószínűleg nem független azoktól a folyamatoktól, amelyek a cseh nyelvet a gazdasági szférában való érvényesülés eszközüvé tették. Mint arról már említést tettünk, az 1970-es évektől a cseh anyanyelvi oktatás megszűnése után a csehek vélhetően a román nyelvre mint a lokális világon kívüli érvényesülés egyetlen eszközére tekintettek, amelynek minél jobb elsajátítása a szülők szerint a gyermekek érvényesülésének előnyeit növeli. Ezzel szemben a csehországi migráció beindulása az érvényesülés újfajta modelljeit teremtette meg, amelyek a cseh nyelv ismeretének értékét, közvetett módon pedig a nyelv presztízsét növelték.²⁹

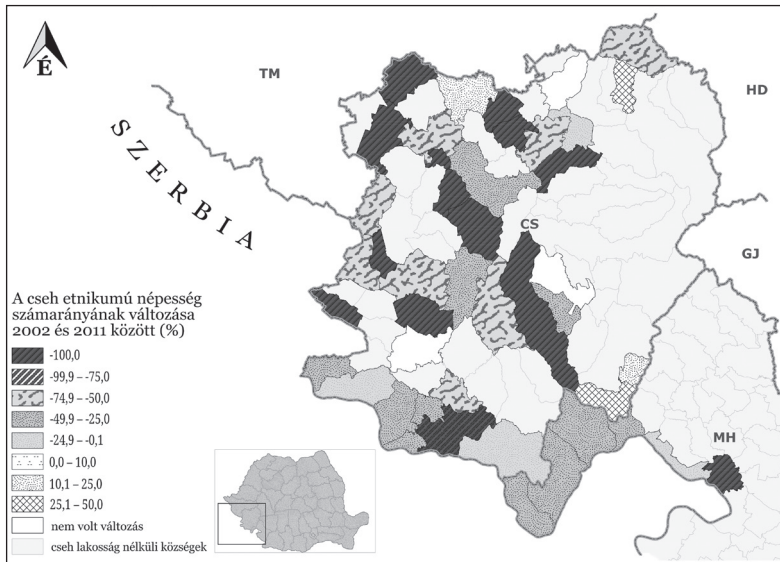
27 Lásd az Observator TV YouTube-ra feltöltött híradását. Közzétéve: 2017.08.17.

Elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmPI6IU> [utolsó letöltés: 2018.03.12.]

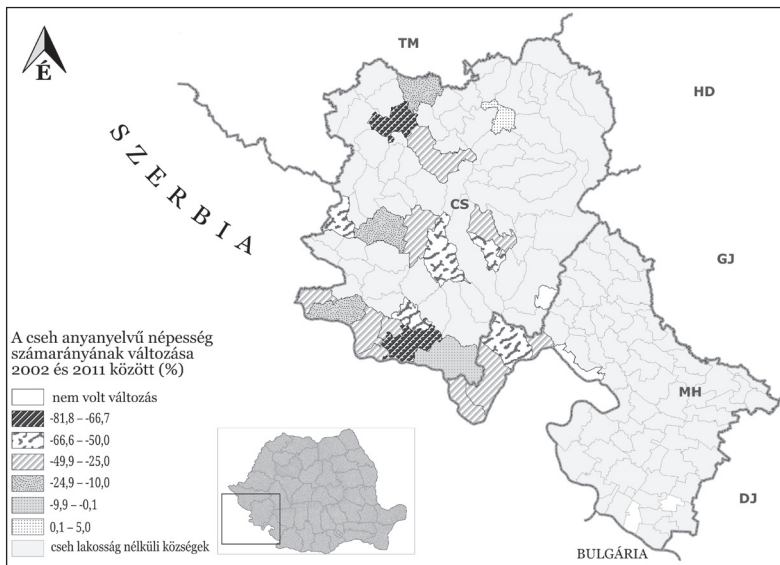
28 Olteanu Francisc, tanító, Šumice (*Cehii din Banat...* 2014).

29 Ehhez hasonló folyamatokat Veress Ilka írt le a romániai (szűkebben pedig az izvoarelei) görög közösség etnicitásfolyamatait vizsgálva. (vö. Veress 2023) A szerző megállapítja, hogy az általa vizsgált görög közösség esetében a nyelvváltás, valamint a nyelvi revitalizációra való törekvés párhuzamosan halad, utóbbit, „a jelenlegi nyelvi revitalizációt az eredményezi, hogy az eddig csak virtuális szinten létező anyaország egyrészt migrációs célországgá válik”. (Veress 2023) Hasonló tendenciákat a moldvai csángók esetében is megfigyelhetünk, ahol a stigmatizált csángó etnicitáshoz kötődő nyelv elértéktelenedése miatt a nyelvváltás végső fázisába jutott (Tánczos 2012), ennek ellenére a magyarországi vendégmunka, a nyelv a lokális életterén és informális szférán túlmutató használati értékének újrafelfedezése miatt sok csángó pozitívabban kezdett gondolkodni anyanyelvéről és gyerekeit egy magyarországi finanszírozási nyelvi revitalizációs célkitűzéseket megfogalmazó magyar nyelvű oktatási programba íratta be. (Peti 2017, 130–131)

A nyelvi vitalitás kérdése összefügg a népességfogyással. Ezt jól szemléltetik az alábbi nyelv-
térképek.

2. térkép. A cseh nemzetiségűek arányának változása 2002 és 2011 között Krassó-Szörény és Mehedinți megyékben. (Forrás: ISPMN; összeállította Nagy Ákos és Veress Ilka)

3. térkép. A cseh anyanyelvű népesség arányának változása 2002 és 2011 között Krassó-Szörény és Mehedinți megyékben. (Forrás: ISPMN; összeállította Nagy Ákos és Veress Ilka)

A Krassó-Szörény megyei falusi cseh etnikum a többségi falusi román lakossághoz képest alacsonyabb társadalmi státusban volt. Ez a megye e két etnikumra vonatkozó iskolai végzettsége szintjének elemzéseiből mutatható ki, amelyek szignifikáns eltérést jeleznek a két etnikumnak az oktatásban való részesülését illetően. Ezek szerint a román etnikum magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik a cseh etnikumnál.

4. táblázat. A Krassó-Szörény megyei falusi cseh és román lakosság oktatási szerkezete 1992-ben

Iskolai végzettség	Román	Cseh
Nem válaszolt	13%	14%
Iskolai végzettség nélkül	5%	2%
Elemi	0%	0%
Általános	27%	31%
Szaktanulmányi és inasiskola	37%	41%
Speciális oktatás	0%	0%
Líceum	2%	0%
Szaktanulmányi	7%	4%
Technikum	7%	5%
Posztliceális és mesterképző	1%	1%
Hosszú távú felsőoktatás	1%	0%
Nem megnevezett isk. végz.	0%	0%
Összesen	100%	100%

Forrás: IPUMS, 1992

5. táblázat. A Krassó-Szörény megyei falusi cseh és román lakosság oktatási szerkezete 2002-ben

Iskolai végzettség	Román	Cseh
Nem válaszolt	10%	11%
Iskolai végzettség nélküli	4%	3%
Elemi	0%	0%
Általános	23%	35%
Speciális oktatás (2002)	0%	0%
Szaktanulmányi és inasiskola	36%	37%
Speciális oktatás	0%	0%
Líceum (IX–XII. o.)	3%	1%

Szakképzés	8%	4%
Technikum	11%	6%
Posztliceális és mesterképző	1%	0%
Rövid távú felsőoktatás	0%	0%
Hosszú távú felsőoktatás	1%	0%
Nem megnevezett isk. végz.	1%	2%
Összesen	100%	100%

Forrás: IPUMS, 2002

Egyház

A többségében római katolikus vallású csehek számára a liturgia nyelve a helyi cseh nyelv volt. A 19. század végén, 20. század elején a cseh falvakban épült római katolikus templomok³⁰ gyülekezeteinek szolgálatát négy pap látta el a kutatásunk kezdésének évében (2008). Svatá Helenán a katolikus templomban román nyelvű miséket tartanak, mivel a pap nem tud csehül, de a közösség tagjai probléma nélkül értenek románul.³¹

Az iskola a helyi cseh nyelv megőrzésében játszott korábbi súlyának jelentős csökkenését követően a legfontosabb szerepet az egyház játszotta/játssza a cseh etnicitás újratermelésében. Václav Mašek eibentáli plébános ezt a következőképpen hangsúlyozta ki:

Rolul bisericii să știți că are două pagini: și partea civilă și partea spirituală. De exemplu partea civilă: dacă n-ar exista biserica, probabil nu s-ar mai vorbi limba cehă. Partea duhovnicească spirituală: la noi, să spun și „aici” la sate cehe, aproape 90% oamenii frecventează biserica. [Tudják meg, hogy az egyháznak két oldala van: a civil és a spirituális. Például, a civil oldal: ha nem lenne egyház, valószínűleg már nem beszélnék a cseh nyelvet. A lelki-spirituális oldal: nálunk, hogy úgy mondjam, „itt”, a cseh falvakban az emberek közel 90%-a eljár a templomba.]³²

Hasonlóan ahhoz, amit Kiss Dénes és Kiss Tamás a román horvát (krassován) kisebbségről szóló elemzésükben leírták, a katolikus vallás és annak térben való szimbolikus artikulációi (szakrális kisépitmények, a templomok építési stílusa, a házak vallásos jelképhasználata stb.) a cseh kisebbség esetében is a többségi románságtól való elkülönülés legfontosabb kifejezője. (lásd Kiss–Kiss 2023) Az általuk felvázolt helyzethez hasonlóan az itt szolgáló négy pap közül hárman a gyulafehérvári katolikus teológia végzettséjűek, amelynek eredménye, hogy „a papképzés [...] a papokat nem közelíti a román kultúrához (mint ahogy az pl. a csángók esetében történik)”. (Kiss–Kiss 2023) Azonban az, hogy Svatá Helenán már román nyelven zajlanak

30 Az egyes falvakban épült templomok építési éveit közlik. (Gecse–Gecse 2010, 49)

31 Anonim adatközlő (szül. 1948), Václav Pek társaságában (2008. jún. 3.)

32 Václav Mašek eibentáli plébános (*Cehii din Banat...* 2014).

a misék, azt jelzi, hogy adott helyzetben a vallási elem fontosabb identitást artikuláló elem lehet a nyelvénél.³³ Feltételezhető, hogy Svatá Helenán a baptista egyház szervezettsége mellett az egyik vonzó tényezőt a vallásos szertartások anyanyelven való végzése képezi.³⁴

A néhány falu vallásgyakorlatát évtizedeken át betöltő Václav Mašek plébános szinte önálló intézményi funkciót látott el a szocializmus idején, és tölt be ma is.³⁵ A plébános a szocializmus idején cseh nyelvű liturgikus könyveket csempészett az általa szolgált (több közösséget is pasztorált) közösségekbe. Elmondása szerint, ha nagyritkán történik is egy-egy egyházi rítus (egyéb, mint temetés), csupán Csehországból hazalátogató családok nosztalgikus érzületének eredménye, akik fontosnak tartották, hogy a házasság vagy a keresztelő a szülőfalujukban történjen.

A Svatá Helena-i baptista közösség 1921-ben alakult.³⁶ Jelenleg a jelentős számú baptista közösség vallásgyakorlata szintén cseh nyelven történik.³⁷ Az egyház támogatásával, annak részeként mandolinós ifjúsági zenekar működik. Templomuk 1966-ig református templomként működött, ahol a második világháborút követően időnként még magyar nyelvű, később cseh nyelvű istentiszteleteket is tartottak. (I. Higyed é.n.)³⁸ Higyed István református lelkész leírja, hogy „az eklézsiát a gondnokok vezették, az istentiszteleten felolvastak, sőt úrvacsorát is osztottak”. (Higyed é. n.) Szintén ő állapítja meg a határövezet okozta akadályok szerepét abban, hogy a református gyülekezet pasztorációs ellátása ellehetetlenedett, aminek következtében 1978-ban a maradék református tagok is baptistává tértek át, majd 1982-től átveszik a templomot is. (I. Higyed é. n.)

A cseh állam szerepe a cseh kisebbség identitásának megőrzésében

Rogers Brubaker a nacionalizmusnak négy formáját – többségi és a kisebbségi nacionalizmusokat – különbözteti meg: „nemzeterősítő” *nacionalizmus* („erre az »államalkotó nemzet« nevében megfogalmazott követelések a jellemzőek”), *anyaországi nacionalizmus* (ez „figyelmét azokra az etnonemzeti rokonokra fordítja, akik más államok lakosai és polgárai”), *nemzeti kisebbségek nacionalizmusa* (ennek „jellegzetességei közé tartozik, hogy a kisebbségi csoportot kifejezetten »nemzeti«, nem pedig merőben »etnikai« szemüvegen keresztül látja; hogy követeli a kisebbség eltérő etnokulturális nemzetiségének állami elismerését; és hogy igényt tart bizonyos kollektív – nemzetiségen alapuló – kulturális és politikai jogokra”) és *nemzeti-populista nacionalizmus* („amely a nemzeti gazdaságot, a nemzeti nyelvet, a nemzeti szokásokat és a nemzet kulturális örökségét szándékszik védelmezni állítólagos külső fenyegetésekkel szemben”). (Brubaker 1996, 27–28; vö: Brubaker 1998, 276–277) Csehország, illetve különböző

33 A vallási identitáshoz (a megváltozott liturgiai nyelvhasználat ellenére) való ragaszkodás folytán történő nyelv-váltásnak, asszimilációnak ezt a folyamatát Barna Gábor 1996-ban írta le egy szlovákiai magyar református közösség esetében. (Barna 1996) Táncczos Vilmos a moldvai csángóknál végzett kutatása hasonló (vö: Táncczos 2012) és Sándor Klára tanulmánya tartozik ide. (Sándor 1996)

34 Higyed István utal arra, hogy a baptista templomban „adott esetben prédikálnak románul is” (Higyed é. n.); mi magunk ezt nem tapasztaltuk.

35 Életrajzáról, a cseh közösségek identitásának megőrzésében játszott szerepéről bővebben lásd: Gecse–Gecse 2010, 57–58.

36 A Václav Pekkel készült interjú alapján (2008. jún. 3.). Higyed István a Svatá Helena-i reformátusból baptistává lévő templom és gyülekezet történetét bemutató írásában 1924-re datálja a baptista gyülekezet megalakulását. (lásd Higyed é. n.) Alena Gecse és Desideriu Gecse ugyancsak 1921-re datálják a baptista közösség létrejöttét. (lásd Gecse–Gecse 2010, 49)

37 Václav Pek közösségvezető (vagy ahogy magát megnevezte: baptista presbiter) elmondása szerint a közösség 55 tagot számlál, mindemellett a vasárnapi gyülekezéseken közel 100-an szoktak összegyűlni. (*Cehii din Banat...* 2014)

38 Václav Pek szintén 1966-ot jelöli meg a templomban tartott utolsó református istentisztelet évének.

csehországi szervezetek különféle, a kultúra és nyelv megőrzésére irányuló, továbbá szociális jellegű támogatásokon (alapvető infrastruktúra és helyi egészségügyi ellátás) keresztül közvetve vagy közvetlenül jelen vannak a cseh kisebbség életében.

„Az 1989-es romániai forradalom után a cseh állam, a bukaresti követség segítségével, valamint a »Človek v tísní« (’Ember a bajban’) nevű alapítványon keresztül megpróbált javítani a dél-bánsági csehek életkörülményein, több olyan otthoneremítő és gazdasági akcióban és tervben vettek részt, mint például a villamosáram bevezetése, a televízió meghonosítása, a hálózati és mobiltelefon elterjesztése, bekötőutak javítása és építése, iskolák építése, az agrárturizmus fejlesztése stb.” (Gecse–Gecse 2010, 55) Az UDSCR Ședința Comitetului de coordonare zonală 1995. február 18-án tartott gyűlésén például a cseh nagykövet, Jaromir Kvapil a romániai cseh falvak számára a cseh állam által tervbe vett 30 millió korona (2 milliárd lej) fejlesztési alap kiutalásának lehetőségét vetette fel. (Kukucska 2016, 206) A cseh fél elképzelései szerint a fejlesztési alapból a román kormány együttműködésével olyan projekteket támogatnának, amelyek „célja cseh iskolák újjáépítése és felszerelése, a térség községi és megyei útjainak javítása, a telefonhálózat kibővítése, vidéki diszpenzárok működésének biztosítása”. (Kukucska 2016, 206) 2006-tól egy csehországi civil szervezet, a Charita Hodonín támogatásával mind a hat cseh településen működik egy szociális ellátóközpont, négy településen egy-egy, két településen pedig két csehországi egészségügyi asszisztens alkalmazottal. (Kukucska 2016, 241) Az infrastruktúra fejlesztését célzó cseh állami támogatások mellett tehát csehországi civil szférából érkező támogatások is eljutottak a cseh falvakba, amelyek esetében a koordinálást a szlovákok és csehek közös érdekvédelmi szervezete, az UDSCR koordinálta.³⁹

A cseh állam, valamint cseh NGO-k részéről történő jelentős infrastrukturális beruházások a romániai hegyi falvak vidékfejlesztésének sajátos modelljét képezik, amely leginkább a romániai szász falvak kulturális örökségének a német állam részéről történő megővására irányuló támogatáspolitikájához hasonlítanak. Bár e fejlesztések célja a cseh falvak esetében azok lakosságának helyben tartása, valójában egyes települések a helyi közösségek végső felszámolódásának fázisában vannak (pl. Šumice), vagy előreláthatólag egy évtizeden belül e fázisba kerülnek (például az önálló közösségi léttel még rendelkező Eibentál és Svatá Helena). Vannak olyan a festői, hegyvidéki, erdei tájakon fekvő falvak is, ahol elkezdődött a házak hétvégi házakká való felvásárlása a közelebbi, de akár távolabbi tehető városi lakosság által. Ez a helyzet a romániai nagyvárosok közelében a funkciót váltó rurális vidékeken végbemenő folyamatokhoz hasonló, ahol a vidéki táj a nagyvárosi fogyasztás és térélmény kiszolgálójává válik.

Lokális cseh identitás

A saját, lokális cseh etnicitás mellett, amikor a különbségtevés az anyaországi csehek ellenében fogalmazódik meg, megfigyelhető, hogy magukra mint vendégmunkásokra románként utalnak. A saját csoportra mint románra való utalás csehországi összehasonlítás mellett nem érvényteleníti a főként nyelvi-vallásbeli különbözőségekből, valamint erős lokalitástudatból származó cseh etnicitás korábban bemutatott tartalmait. Szülőföldjükön a cseh etnicitás megerősítését eredményezi a többségi nemzet által fenntartott kulturális határ folytonos újratemmelése. Csehországban

39 A romániai csehek történeti kronológiája például említést tesz arról, hogy 1993. jan. 30-án Eibentálon az UDSCR koordináló bizottságán (Ședința Consiliului de Coordonare al U.D.S.C.R) a következő napirendi pont is szerepelt: A romániai csehek történeti kronológiája például említést tesz arról, hogy 1993. jan. 30-án Eibentálon az UDSCR koordináló bizottságán (Ședința Consiliului de Coordonare al U.D.S.C.R) a következő napirendi pont is szerepelt: „Ezután a Romániai Nemzettársak Segélyezéséért Prágai Egyesület (Asociația pragheză pentru Ajutorul Compatrioților din România) képviselőivel folytatott megbeszélések következnek. Ezek a cseh lakossággal rendelkező elszigetelt településekre történő utaztatást megkönnyítő személyautók felajánlását jelentik.” (Kukucska 2016, 200 – saját fordítás)

az anyaországi csehektől való kulturális, mentalitásbeli, életmódbeli stb. nyelvi különbségek tudatosítása ugyanakkor a románság irányába történő lojalitásbeli elmozdulást eredményezik: *Minoritatea cehă din România e considerată, sântem considerați români, în schimb, în România sântem cehi. Asta e o realitate care, cred că nu va dispărea ușor.*⁴⁰ (A romániai cseh kisebbséget úgy tekintik, minket úgy tekintenek mint románokat, ezzel szemben Romániában csehek vagyunk. Ez egy olyan valóság, amely szerintem nem tűnik el egykönnyen.)

Kétévente a romániai csehek találkozóját tartják különböző csehországi városokban, ahol jelentősebb romániai cseh közösség jött létre, például Žatecban (főleg Svatá Helena-iak, valamint 4 bígri család), Plzeň (főként Gerník, Rovensko, illetve más, Újmoldova vonzáskörzetében lévő falu).⁴¹ E közösségi alkalmak a lokális cseh etnicitás újratermelésének és megerősítésének színtereit képezik.

Etnikai turizmus

A kommunista rezsim szigorú ellenőrzést gyakorolt a népesség nemzetközi mobilitása fölött, akadályozta a (tömeges) kivándorlást. (vö. Mueller 1999, 702; Horváth 2012, 199) A rendszerváltást követően a csehországiak elsősorban a kivándorolt migránsok nyomán szereznek tudomást a romániai csehek közösségéről, amely jelentős turizmust indított be ezekbe a falvakba. A táj, a tradicionális vidék „fogyasztása” és „időtutazást” is kínáló turizmus motivációi között fontos szerepet kap az etnikai jelleg. E turizmus célpontjává Svatá Helena vált – illetve a nyári fesztivál idején Eibental –, amely, ha nyári hónapokban látogatjuk meg, mozgalmas, virágzó közösség képét nyújtja: a kocsmá előtti terasz tele emberekkel, hétvégén pedig templomba igyekvő emberekkel találkozni. Ezek az emberek azonban vagy turisták, vagy nyári szabadságukat helyben töltő, a falut csupán átmeneti helynek használó elvándorolt helyiek. A falvak „nyári látképéhez” hozzátartoznak a csehországi jelzésű terepjárók, ahogy a néhány személyből álló hátizsákos, gyalogosan túrázó fiatalok is. E falvakba kivezető utak jó része a szerpentes, erdőn keresztülvezető, meredek, nemritkán sziklaomlásos oldalakon igazi kihívást jelent a sofőrök számára. Jó részük földút, néhány faluba a cseh állam finanszírozása révén aszfaltozott út vezet ki. A megközelítésbeli nehézségek ellenére az idelátogatót változatos, vadregényes táj fogadja. Az útról helyenként lelátni az alant kanyargó Dunára, máskor dús erdőben kanyarog hosszasan az út, hogy majd egy tágas völgyre nyíljon, ahol arányos rendben épített házsorok húzódnak: egy cseh falu. A leggyakrabban használt színek (barna, fehér, kék, zöld) jellegzetes, arányos, emberléptékűre épített házakon jelennek meg. A kapukon, a házak oromzatán nemritkán virágmotívumos díszítés látható. Egy Dunaszentilónáról Csehországba költöző fiatal vállalkozó reguláris buszjáratot működtet romániai cseh falvak és csehországi nagyvárosok között.

Éric Menson-Rigau a *vendre du rêve* (‘álmok árulása’) fogalmat használja annak megnevezésére, amikor a helyet vagy épületet mint objektumot és attrakciót meglátogató turista olyan életformának lehet a részese, amelyek sosem léteztek, tehát egy másik világnak/életformának az illúzióját árusítják ki. (Menson-Rigau 2000, 92–102)⁴² Az etnikai színezetű falusi turizmus főként a Csehországból érkező leszármazottak számára bír vonzerővel.

40 Mleziva Ion, Bígri (Cehii din Banat... 2014).

41 Josef Hruza vállalkozó, Svatá Helena/Jatec (Cehii din Banat... 2014).

42 A francia szerző a Loire menti, a nagyközönség számára megnyitott kastélyokra épülő turizmus alapján alkotta meg a fogalmat: a látogató a belépő ellenében egy elrendezett, kipróbálható világot talál; egy megkonstruált idill áruba bocsátása zajlik.

A bánási, Duna menti régióba irányuló turizmus támogatásának fontos eseménye a különböző cseh településeken 1993 óta szervezett folklórfesztivál.⁴³ A fesztiválon a turisták kiszolgálására jelen lévő, házi készítésű ételeket kínáló sátrak nyelvi feliratai csehül vannak. Az eibenthali fesztivál fő célja az etnikai turizmus kiszolgálása. A legfontosabb célközönség az anyaországi cseh turisták. Médiabecslések szerint a fesztiválon évente kb. 1000 cseh turista fordul meg.⁴⁴

Különös ellentmondás alakult ki a helyiek és a turisták között, amikor egy zöldenergia-termeléssel foglalkozó nagyvállalat több szélturbinát telepített a falu határának különböző pontjaira, jelentős infrastrukturális fejlesztéseket hajtva végre. Míg a helyiek örvendtek a földek jó áron való értékesítésének és a vállalat által hozott fejlesztéseknek és további kedvezményeknek, az anyaországi turisták a „természet elleni büntettnék” titulálták.

Az etnikai migrációban⁴⁵ részt vevő bánási csehekkel ellentétben az anyaországi csehek a falvak elnéptelenedését a globalizációs veszteség narratívájában értelmezik. E narratíva legfontosabb eleme az etnikai migrációval fokozatosan felszámolódó/átalakuló cseh lokalitások elvesztésének érzése. A cseh lokalitások ebben a diskurzusban tradicionális életteret és etnicitást („érintetlen táj”, „ősi nyelvváltozat”, a „saját keze munkája után élő független ember” ideája stb.) jelölnek. Jól érzékelteti ezt a viszonyulást az a bejegyzés, amelyet egy anyaországi cseh írt egy videómegosztó portálra feltöltött, a bánási csehekről szóló dokumentumfilm megtekintését követően:

*Meg fogják bántani, hogy elmennek. Ahogy a [filmben] szereplő ember mondta, az ő gyerekei már nem fogják tudni, honnan származik az étel, amelynek jobb íze volt a faluban. E családoknak adott volt a föld, ahol gazdálkodhattak. Kész házak álltak a rendelkezésükre, amelyeket nagyapáik építettek.*⁴⁶

Ahogy azt egy prágai turista 2013-ban kifejtette:

*We live by grandma' Karbulova, and she has a cow but her husband died. One year ago. They had horses, and they (she) don't have anymore. But she has three children and all of them are in Czech republic. They live there and she is alone here. She has two houses to take care about. And in October I think she will close it and she will move to Czech Republic to her children and another house will be closed. And it is a finish of a 200 years history.*⁴⁷ [Karbulova nagymamánál élünk/lakunk, és van egy tehene, de a férje meghalt. Egy éve. Voltak lovaik, és neki (neki) már nincs. De van három gyermeke, és mind Csehországban élnek. Ott élnek, ő pedig itt van egyedül. Két háza van, amiről gondoskodnia kell. És szerintem októberben bezárja és Csehországba fog költözni a gyerekeihez, és egy másik házat is bezárnak. És ez egy 200 éves történelem befejezése.]

43 Az első ilyen fesztivált Eibentálon szervezték: 1993. június 5–6., Eibentál, Festivalul Folclorului Ceh (Kukucska 2016, 201).

44 Lásd az Observer TV YouTube-ra feltöltött híradását. Közzétéve: 2017. augusztus 17.

Elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=2JkxnmP16IU> [Hozzáférés dátuma: 2018. 03. 12.]

45 Az etnikai migráció terminuson Horváth István a Romániából kivándorolt zsidó és német lakosság által használt „migráció típusát” érti, mi is ebben az értelemben használjuk (I. Horváth 2012, 199).

46 *They will regret leaving. Like the man said, his kids didnt know where the food came from and the food tasted much better in the village. Their families had land there they could of farmed. Free houses were available from their grandparents.* Nyilvános YouTube-bejegyzés a *Cehii din Banat. Minorităȃi in tranziȃie* című film (2014) kommentárjai között. 2018. március 9.

47 Tomas Cejp, Prága (Svatá Helena). (*Cehii din Banat...* 2014)

A legtöbb turista, akivel szóba álltunk, a legfőbb motivációik között az archaikus cseh nyelvváltozatot és az azon előadott folklórt, a premodern vidéki életstílust és az abban rejlő faluturizmus lehetőségét, valamint egy 150–200 éves történeti távlattal való személyes kapcsolatba kerülést emelte ki.

Összegzés

A tanulmányban a romániai csehek rendszerváltás után Csehországba történő kivándorlásának okait és az ezzel párhuzamosan zajló etnicitás-diskurzusokat elemeztük. Párhuzamba állítottuk a falvak jelenlegi előregedett őshonos lakossága és a Csehországba kivándorolt csehek, valamint a romániai cseh falvakat a rendszerváltás után „felfedező” anyaországi csehek által a helyhez (lokálitáshoz) fűződő, etnicizáló diskurzusokat. A rendszerváltozást követő gazdasági hanyatlás és a falvak izoláltsága következtében ellehetetlenülő megélhetés, a közösségi életforma fenntartásának képtelenségét meghatározó életérzés hatja át a helyben maradt lakosság lokálitáshoz való viszonyulását. Hasonlóan a falvakban lévő házaikat csupán a nyári szabadságolások idején igénybe velő, valamint a családi, rokonsági kapcsolatok fenntartása érdekében tett látogatásokra használó kivándorolt csehekhez.

Az anyaországi csehek a szóban forgó régióra koncentrálnak a turizmusa hozzájárul a helyi cseh etnicitás felértékelődéséhez.

Irodalom

- Barna Gábor (1996): Vallás–identitás–asszimiláció. In *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. (Az 1995-ben megrendezett konferencia anyaga)*. Katona Judit–Viga Gyula szerk. Miskolc: Herman Ottó Múzeum, 209–216. p.
- Brubaker, Rogers (1996): Ártalmas állítások. Mítoszok és tévképzetek a nacionalizmuskutatásban. *Beszélő* 3. folyam 1/7, 26–41. p.
- Brubaker, Rogers (1998): Myths and misconceptions in the study of nationalism. In *The State of the Nation. Ernest Gellner and the Theory of Nationalism*. Hall, John A. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 272–306. p.
- Gecse, Alena–Gecse, Desideriu (2010): Istoria și cultura cehilor din Banat. In *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel ed. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, 45–60. p.
- Higyed István (é. n.): Ecclesiae desolatae: Szent Ilona (Dunaszentilona)
Elérhetőség: <http://www.banaterro.eu/magyar/M/makay/cikkek/dunaszentilona.htm>.
[Letöltés dátuma: 2018.03.21.]
- Horváth István (2006): *Kisebbségpszichológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák*. Kolozsvár: Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- Horváth, István (2012) Migrația internațională a cetățenilor români după 1989. In *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*. Rotariu, Traian–Voineagu, Vergil coord. București: Editura Polirom, 199–222. p.
- Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel szerk. (2009a): *Folyamatok és léhelyzetek – kisebbségek Romániában*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kriterion Könyvkiadó.

- Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel ed. (2009b): *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion.
- Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel szerk. (2010a): *Kisebbségek interetnikus kontaktzónában. Csehék és szlovákok Romániában és Magyarországon*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kriterion Könyvkiadó.
- Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel ed. (2010b): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion.
- Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel ed. (2018): *Cehii din Banat*. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel (2018): Etnicitate și turism – cehii din Banat. In *Cehii din Banat*. Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel ed. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 13–34. p.
- Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel (2019): Migration and Ethnicity: The Czechs from Banat (Romania). In *Departure and Arrival: Migratory Processes and Local Responses from Ethnographic and Anthropological Perspective. (Papers of the 2nd Finnish-Hungarian-Estonian Ethnological Symposium, Cluj-Napoca, May 9–13, 2017.)*; Bata, Tímea–Jakab, Albert Zsolt eds. Budapest–Cluj-Napoca: L’Harmattan–Hungarian Ethnographical Society–Krizsa János Ethnographic Society–Museum of Ethnography, 135–159. p.
- Jenkins, Richard (2002): Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáció és hatalom. *Magyar Kisebbség VII.* (4, 26) 243–268. p.
- Jenkins, Richard (2008): *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. Los Angeles–London–New Delhi–Singapore: Sage Publications.
- Kiss, Dénes (2010): *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Minorităților Naționale din România. /Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România, 34./
- Kiss, Dénes–Kiss, Tamás (2023): Carașovenii. Minoritatea croată din România în primele două decenii postsocialiste. In *Afirmarea etnicității în comunitățile minoritare din România*. Kiss, Dénes–Peti, Lehel ed. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale [megjelenés alatt]
- Kukucska, Ioan (2016): Slovaci și cehi. In *Cronologia minorităților naționale din România*. Volumul III. Gidó, Attila ed. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 187–242. p.
- Menson-Rigau, Éric (2000): Des châteaux privés s’ouvrent au public. In *Domestiquer l’histoire. Ethnologie des monuments historiques*. Fabre, Daniel dir. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l’homme, Paris, 85–102. p.
- Mueller, Carol (1999): Escape from the GDR, 1961–1989: Hybrid Exit Repertoires in a Disintegrating Leninist Regime. *The American Journal of Sociology* 105. (3) 697–735. p.

- Peti, Lehel (2017): Ethnicity in a Moldavian Csángó Settlement – Minority Identity as Hybrid Identity. In *Marginalised and Endangered Worldviews. Comparative Studies on Contemporary Eurasia, India and South America*. Guzy, Lidia–Kapaló, James eds. Münster: LIT Verlag, 117–136. p.
- Preda, Sînziana (2008): Între a pleca și a rămâne: dilemele supraviețuirii. In *Europa identităților. Lucrările Simpozionului Internațional de Antropologie Culturală din 23–25 mai 2007*. Hûgel, Peter–Colta, Elena Rodica red. Arad: Complexul Muzeal Arad, 503–515. p.
- Preda, Sînziana (2010a): A bánsági csehek. Migr ci   s identit s. In *Kisebbségek interetnikus kontaktz n ban. Csehek  s szlovákok Romániában  s Magyarországon*. Jakab Albert Zsolt–Peti Lehel szerk. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kriterion K nyvkiad , 247–256. p.
- Preda, Sînziana (2010b): Cehii din Banat, migra ie și identitate problematică. In *Minorit i în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii  n România și Ungaria*. Jakab, Albert Zsolt–Peti, Lehel ed. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorit ilor Naționale–Kriterion, 247–257. p.
- Sándor Klára (1996): A nyelvcsere és a vall s  sszef gg se a cs ng kn l. *Korunk VII.* (11) 60–75. p.
- Shohamy, Elana–Gorter, Durk (eds.) (2009): *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. New York–London: Routledge.
- Sloboda, Mari n (2009): State Ideology and Linguistic Landscape: A Comparative Analysis of (Post)communist Belarus, Czech Republic and Slovakia. In *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. Shohamy, Elana–Gorter, Durk eds. New York–London: Routledge, 173–188. p.
- T nczos, Vilmos (2012): *Language shift among the Moldavian Cs ng s*. Cluj-Napoca: The Romanian Institute for Research on National Minorities.
- Varga E.  rp d (2000): *Erd ly etnikai  s felekezeti statisztik ja III. Arad, Krassó-Sz r ny  s Temes megye. N psz ml l si adatok 1869–1992 k z tt*. Csikszereda: Pro-Print K nyvkiad .
- Varga E.  rp d (2011): *Erdély etnikai  s felekezeti statisztik i a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E.  rp d 2002-t l kiegészitett adatsorai*.
El rhet s g: <https://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=telepuleslista&megye=9>
[utolsó let lt s: 2023.05.14.]
- Veress, Ilka (2023): Grecii din Izvoarele. In *Afirmarea etnicit ii  n comunit ile minoritare din Rom nia*. Kiss, D nes–Peti, Lehel ed. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorit ilor Na ionale [megjelen s alatt]

Adatb zis

IPUMS – Integrated Public Use Microdata Series (2015): Minnesota Population Center. Integrated Public Use Microdata Series, International: Version 6.4 [Machine-readable database]. Minneapolis: University of Minnesota.

Banátski Česi

Osídlenie, spoločenská organizácia a identita

(Súhrn)

Českí osadníci, v prvej polovici 19. storočia prichádzajúci vo viacerých vlnách, zakladali kolónie najmä v lesmi pokrytých vrchoch pozdĺž dolného toku juhozápadno-rumunského úseku Dunaja. Pre osadníkov bol príznačný vysoký stupeň uzavretosti, ktorá mala za následok uzavretú kultúrnu a komunitnú organizovanosť (napr. vysoký stupeň endogamie). Základom obživy bola spočiatku ťažba dreva, no tam, kde to umožňovali prírodné podmienky, sa pokúšali aj o tradičné poľnohospodárstvo.

V rokoch 1947-1949 sa takmer jedna tretina Čechov presídlila domov do Československa, kde sa nasťahovali do dedín, ktoré museli opustiť Nemci. Väčšia časť Čechov, ktorí tu zostali, pracovala v rokoch socializmu v priemyselných centrách. Po roku 1989 postupne upadol priemysel, bane a závody ťažkého strojárstva boli zavreté. Česká komunita sa dostala do krízovej situácie a bola nútená prehodnotiť svoje životné stratégie.

Pred zmenou politického systému v roku 1989 tu Čechov žilo asi 5500, do roku 2021 sa ich počet znížil na 1576 osôb. Príčinou toho bol jednak prirodzený úbytok obyvateľstva, na druhej strane tiež presídlenie mladšej generácie späť do Česka. Po zmene režimu sa Česi z Československa/Českej republiky dozvedali o komunitách rumunských Čechov predovšetkým od vystáhaných migrantov, čo vyvolalo vlnu turizmu do týchto dedín. Medzi motívmi turizmu, ponúkajúcimi krajinu, „konzumáciu“ tradičného vidieka a „cestovanie v čase“ zohral dôležitú úlohu folklór. Etnicky prifarbený dedinský turizmus lákal predovšetkým z Česka prichádzajúcich potomkov.

Cieľom tohto turizmu sa stali predovšetkým usadlosti s väčším počtom obyvateľov, ako Sánta Elena (Svätá Helena) a Eibenthal (Tisové údolí). Dôležitými podujatiami podporujúcimi turizmus, smerujúci do banátskeho, podunajského regiónu, boli folklórne festivaly, ktoré sa od roku 1993 organizovali v rôznych českých lokalitách. Na festivaloch sú nápisy na stánkoch, zabezpečujúcich obsluhu turistov a ponúkajúcich domáce jedlá, uvedené v češtine. Hlavným cieľom festivalu v Eibenthale je realizácia etnického turizmu. Najdôležitejším cieľovým obečenstvom sú českí turisti z materskej krajiny. Podľa mediálnych odhadov sa na festivaloch zúčastňuje každoročne okolo 1000 českých turistov.

Medzi miestnymi obyvateľmi a turistami vzniklo zvláštne protirečenie, keď jedna veľká firma, zaoberajúca sa produkciou zelenej energie postavila v chotári na viacerých miestach veterné turbíny, zabezpečujúc tak významný infraštruktúrny rozvoj. Kým miestni sa tešili z predaja pozemkov za výhodnú cenu a rozvoja, ktorý zabezpečila daná firma, ako i z ďalších benefitov, turisti z materskej krajiny to charakterizovali ako „zločin proti prírode“.

Štúdia hľadá odpoveď na to, aké migračné vzorce sa uplatňujú a čo sa deje s východiskovými spoločenstvami, ako sa menia správy, vzťahujúce sa k východnému miestu v kruhu českých migrantov, ako sa objavuje rodná zem v migračných diskurzoch, resp. ako to všetko ovplyvňuje tradičnú ruralitu, zážitok exotiky a cestovanie v čase Čechov - turistov a etnicitu rumunských Čechov.

V protiklade s banátskymi Čechmi, zúčastnenými na etnickej migrácii, Česi z materskej krajiny interpretujú vyľudnenie dedín naratívom globalizačných strát. Najdôležitejším prvkom tohto naratívu je pocit postupného zániku/premeny českých lokalít etnickou migráciou. České lokality v tomto diskurze znamenajú tradičný životný priestor a etnicitu (idey „nedotknutá krajina“, „archaický variant jazyka“, „nezávislý človek, žijúci z práce vlastných rúk“ a pod.).

(prekl. Ida Gaálová)

Die Tschechen im Banat

Ansiedlung, Sozialorganisation und Identität

(Zusammenfassung)

In der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts trafen in mehreren Wellen tschechische Siedler im Banat ein und gründeten dort, hauptsächlich in den bewaldeten Hügeln entlang des Unterlaufs der Donau im Südwesten Rumäniens, Kolonien. Die Siedler zeichneten sich durch hochgradige Isolation aus, was zu einer geschlossenen kulturellen und gemeinschaftlichen Organisation (z. B. zu hochgradiger Endogamie) führte. Ihr Lebensunterhalt basierte zunächst auf dem Holzeinschlag, daneben betrieben sie, soweit die natürliche Umgebung dies zuließ, auch traditionelle Landwirtschaft.

Zwischen 1947 und 1949 kehrte fast ein Drittel dieser Tschechen in die Tschechische Republik zurück, wo sie in verlassene deutsche Dörfer zogen. Die meisten der im Banat Verbliebenen arbeiteten in den Jahren des Sozialismus in den umliegenden Industriesiedlungen. Nach 1989 brach die Industrie allmählich zusammen, und Bergwerke und Betriebe der Schwerindustrie wurden geschlossen. Die tschechische Gemeinschaft geriet in eine Krise und war gezwungen, ihre Lebensstrategie zu überdenken.

Die Studie soll die Frage beantworten, welche Migrationsmuster zur Geltung kommen und was mit den Herkunftsgemeinschaften geschieht, wie sich die mit dem Herkunftsort verbundenen Bedeutungszuweisungen unter den tschechischen Migranten verändern, wie die Heimat im Migrationsdiskurs dargestellt wird und wie sich all dies auf die Suche der Tschechen aus dem Mutterland nach traditioneller Ländlichkeit, exotischen Erfahrungen und Zeitreisen bzw. auf die Ethnizität der Tschechen in Rumänien auswirkt.

Vor dem Regimewechsel 1989 lag die Zahl der Tschechen im Banat bei etwa 5.500, ging jedoch bis 2021 auf 1.576 zurück. Das ist als auch auf die Rückkehr der jüngeren Generation in die Tschechische Republik zurückzuführen. Durch sie erfuhr man nach der Wende in Tschechien von den *compatriots* in Rumänien, was einen bedeutenden Tourismus in diese Dörfer auslöste. Unter den Beweggründen für diesen Tourismus, der den „Konsum“ von Landschaft, traditionellem Dorfleben und „Zeitreisen“ anbietet, spielen auch ethnische Aspekte eine wichtige Rolle. Zu seinen Zielen wurden vor allem größere Orte wie Sfânta Elena (Svatá Helena) und Eibenthal (Tisové Údolí). Ein wichtiges Ereignis zur Förderung des Tourismus in der Donauregion des Banats ist das Folklorefestival, das seit 1993 in verschiedenen tschechischen Orten veranstaltet wird.

Zu Gegensätzen zwischen Einheimischen und Touristen führte z.B. die Errichtung von Windkraftanlagen durch ein Ökostromunternehmen. Ein anderer Gegensatz zeigt sich in der Sichtweise auf die Entvölkerung der Dörfer: Im Gegensatz zu den Tschechen aus dem Banat, die an der ethnischen Migration beteiligt sind, interpretieren die Tschechen im Mutterland diese im Kontext des Narrativs über den Globalisierungsverlust. Das wichtigste Element dieses Narrativs ist das Gefühl des Verlusts tschechischer Orte, die mit der ethnischen Migration allmählich verschwinden bzw. umgestaltet werden. In diesem Diskurs stehen tschechische Ortschaften für traditionellen Lebensraum und ethnische Zugehörigkeit („unberührte Landschaft“, „angestammte Sprachvielfalt“, die Idee des „unabhängigen Menschen, der von eigener Hände Arbeit lebt“ usw.).

(Übersetzt von Juliane Brandt)

A TARTALOMBÓL Z OBSAHU AUS DEM INHALT

Voigt Vilmos

Kisebbség – egy „sötét ló” a néprajzban

Menšina – „čierny kôň“ etnológia

Minderheit – ein „Geheimfavorit“ in der Ethnologie

Botík, Ján

Ku konceptom štúdia slovenských minorít v strednej a juhovýchodnej Európe

A szlovák kisebbségek vizsgálatának fogalmához Közép- és Délkelet-Európa országaiban

Zur Untersuchung des Begriffs der slowakischen Minderheit in den Ländern

Mittel- und Südosteuropas

Keszeg Vilmos

Kisebbségen Romániában: a kultúra és a kultúrakutatás új kontextusban

V menšine v Rumunsku: kultúra a výskum kultúry v novom kontexte

In der Minderheit in Rumänien: Kultur und Kulturforschung in neuem Kontext

Kotics József

Interpretations and Approaches to the Coexistence Situations of the Roma and Non-Roma in Anthropological Research

Értelmezések és megközelítések a roma–nem roma együttélési helyzetekről az antropológiai kutatásokban

Interpretácie a prístupy k rómsko–nerómskemu spolužitiu v antropologických výskumoch

Interpretationen und Ansätze zur Koexistenz von Roma und Nicht-Roma

in der anthropologischen Forschung

A.Gergely András

Etnológia a léthatáron. Paradigmatikus kérdéskörök az önállóság és közvetítettség tudományközi rétegződéseiben

Etnológia na hranici existencie. Paradigmatické okruhy otázok v interdisciplinárnych vrstvniach samostatnosti a sprostredkovateľnosti

Ethnologie am Rande der Existenz. Paradigmatische Fragen der interdisziplinären Schichtungen von Autonomie und Mediation

15 €

ISBN 978-80-89978-35-9

